

jutott a község lakóinak osztályrészül. Csak fokozatosan, a Szatmári béke után népesedett be újlag Szederkény.

A fejedelemtől birtoklevelet nyert, így a jobbágyokból kisnemesek lettek, de még a középbirtokosok körében is olyannyira élt a szabadságra törekvés nemzedékről-nemzedékre szálló hagyománya, hogy 1848—1849-ben egyértelműen Kossuth pártja mellett foglaltak állást.

Az 1905-től a Tiszaszederkény néven ismert községet is gyakorta magával ragadták az agrárszocialista eszmék fel-felcsapó hullámai. Az őszirózsás forradalom, valamint a Tanácsköztársaság idején többen is képviselték Szederkény népét a mezőcsati járás forradalmi direktóriumában. A szovjet felszabadítókat 1944. november 12-én köszönthette a község közel 1500 lakója.

Ettől kezdve viszonylag nagy gyorsasággal változott és szűnt meg a földművelés és az állattartás addig hagyományos rendje, valamint a halászat és a háziipar. E változást nagymértékben sietette az a központi ipartelepítési elképzelés is, melynek szellemében az 1950-es évektől kezdődően országos tervek megvalósításának színterül jelöltetett ki a Sajó—Tisza-vidéknek ez a területe. Itt épült meg s működik a határainkon túl is hírneves Tiszai Vegyi Kombinát, valamint a Tiszai Kőolajipari Vállalat.

Leninváros és közvetlen környékének — a fentiekben röviden összefoglalt — múltját az 1976 novemberében megnyílt Helytörténeti Gyűjtemény hivatott bemutatni úgy, hogy eközben — a helyi szervek támogatásával — folyamatosan gyűjti a jelenkor eseményeinek jelentős tárgyi dokumentumait is.

A gyűjtemény része a miskolci Herman Ottó Múzeum által irányított Megyei Múzeumi Szervezet hálózatának, ahonnan szakmai módszertani segítséget kapnak. A jelenleg még szerény lehetőségek mellett azonban jelentős feladatok várnak a honismeret önkéntes és szervezett munkáira, elsősorban a Derkovits Gyula Művelődési Központban működő Honismereti Diákkör tagjaira. Ilyenek például: a szocialista város kialakulásának nyomon követése, a legújabbkori történelemmel foglalkozó hely- és üzemtörténeti kutatások folytatása, az oktatási intézmények életét feltáró krónikák megírása stb.

Úgy véljük, csak az ily módon, részeiben vizsgált területekről nyert ismeretek alapján rakhatjuk össze az állandó fejlődés arculatát mutató Leninváros mind teljesebb képét.

Kriston Vizi József

Házsongárd

Kolozsvár öreg temetője otthonosnak tűnő helye a halottaknak, menedék a mindennapok zajából idehúzóódó élőknek. Ez utóbbiak között sok a fiatal. Régi jó szokása Kolozsvár diákjainak, hogy ide járnak ki tanulni. Mások viszont csak sétálgatnak, üldögélnek, csöndesen beszélgetnek, köztük a szép számban idejártó idősebbek.

Pedig Házsongárd nem vált egyelőre még annyira sem emlékparkká, mint a mi „Kerepesink”. Most is állandó használatban lévő, hogy úgy mondjam: élő temető. Aki ma itt sétál, azt holnap talán már gyászkecsim hozzák, mint e földalatti Kolozsvár újabb lakóját.

Ide került tavalyelőtt, hogy mást ne mondjak, *Szilágyi Domokos* is, korunk erdélyi költőinek tán a legnagyobbika, aki — mint annyian — idő előtt elégett tehetsége lázában. *Benkő Samuval* — a kolozsvári történész-filozófussal — keresgéljük múlt nyáron a sírját, de valahogy nem bukkantunk rá.

Pedig kitűnő kalauzom sok-sok régebbi sírhoz szinte behúnyt szemmel is odatalált. Biztos léptekkel vezetett a kanyargós, keskeny ösvényeken, az itt-ott buján burjánzó bokrok között. Félrehajtott egy-egy ágat, s mutatta: „Na nézzed!”

Dédnagybátyám, *Szász Domokos* sírját önelküle is rég fölfedeztem persze, mindjárt a főbejárat mellett. A lassan mind följebb kapaszkodó utak fönti fordulójában a

neves polihisztoréra, a majd száz évet élt jó öreg *Brassai Sámuelére* is könnyű volt rátalálnom már évekkel ezelőtt. Közül *Dsida Jenő*, a jeles költő hamvai fölött is megálltam, s elmormoltam magamban — mint már annyian — a sírkövére vésett verset:

Megtettem mindent, amit megtehettem,
Kinek tartoztam, mindent megfizettem.
Elengedem mindenki tartozását,
Felejtse el arcom múló földi mását.

De hogy *Dsida Jenőtől* csak néhány lépésnyire porlad a föld alatt a költő és tudós *Szabédi László*, akinek a tragikus halála annyiunkat rendített meg 1958-ban, innen és túl a határokon? Azt már nem tudtam. Ahogy nem ismertem eddig *Kós Károly* nyugvóhelyét, sem az utóbbi évek más — a távolból is elgyászolt — halottait, mint például *Jancsó Elemérét*, *Jordáky Lajosét*, akikkel szintén sokat vesztett az erdélyi magyar szellemi élet.

Bár *Házsongárd* nemcsak magyar temető. Románok is nyugosznak itt szépszámmal, s évről évre mind többen, amiképp magában a városban, a földfölötti *Kolozsváron* is elsősorban ők sokasodnak. A régi kripták közül is többet megvettek, s átveszték a neveket. A román társadalmi-szellemi élet nagyjainak is többnyire a temető történelmi részében juttatnak sírhelyet, ahol oly regóta pihennek a *Bethlenek*, *Bánffyak*, *Béldiek*, *Zeykek*, *Rhédeyek*, *Mikók* stb., meg a magyar művelődés óriásai, mint *Szenci Molnár Albert*, *Apáczai Csere János*, *Misztótfalusi Kis Miklós*, *Kruza János*, múltunk más nagyjainak és kicsinyeinek körében.

Közös otthont kaptak itt különben már régen mindenféle hazai vallás hajdani hívei is. A második világháború magyar és román elesettjei úgyszintén közös hősi temetőben fekszenek: sirjaikat egyforma buzgalommal gondozzák kegyeletes kezek — ki tudja, kikéi — hosszú évek óta.

De visszatérve a történelmi temetőrészbe: itt valóban századok szava szól a néman nézelődőkhöz. Az 1585—86-os nagy pestisjárvány óta temetkeznek ide, s bár a legrégebb kövek időközben jórészt eltűntek — vagy átfaragták őket —, *Házsongárd* első évszázadainak is jónéhány hiteles emléke maradt. A múlt és a jelen század *Kolozsváranak* számottevő alakjait még szinte maradéktalanul megtaláljuk itt, írőkat, költőket, színészeket, orvosokat, mérnököket, papokat és püspököket, professzorokat és polgármestereket, egészen a hóstáti földművesekig, akik sirjukon az egyszerű földész rangot viselik.

Mindnyájukat lehetetlen volna felsorolnunk. Hadd álljon itt mégis mutatóba legalább még néhány név, például a múlt század eleji észak-amerikai utazóé, *Böloni Farkas Sándoré*, az emlékiratairól híres *Újfalvi Sándoré*, az angol lorból magyar falusi földesúrrá lett *Paget Janosé*, a szabadságharcos *Bethlen Gergelyé*, vagy az újabb idők nagy alakjai közül a vértanú *Józsa Beti*, a szerkesztő *Gaal Gáboré* meg az erdélyi magyar múlt fáradhatatlan kulatójáié, *Kelemen Lajosé*, akinél többet senki sem tudott *Házsongárd* történetéről.

Napokig elkószálhatnánk itten, s még mindig újabb ismerős nevek bukkannának elénk, meg persze újabb ismeretlenek is, akikről csak *Kelemen Lajos* tudta volna talán megmondani, kik voltak, mik voltak s mi végre éltek ezen a földön.

Ídeje volna bizony, hogy könyvbe tétessék minden, ami még megtudható és írásba tehető *Házsongárd*ról és halottairól. Hiszen a kövek kopnak, s mind újabb régi sírok tűnnek el, ahogy *Apáczai Csere János*ról sem tudjuk pontosan, hol nyugszik, és *Szenci Molnár Albert*ről is inkább csak sejtjük. S kopik az emberi emlékezet is, sőt a még fölkuatatható források is fogyatkoznak. Holott *Kolozsvár* e megrendítően szép panteonja oly gazdag örökséget őriz, amelyet semmiképpen sem volna szabad veszni hagynunk. Legyünk bár magyarok, románok, szászok, vagy akiknek csak kö-zük van *Erdély* közeli és távoli múltjához.

Varga Domokos

